

ANALIZA SISTEMA FINANSIRANJA VISOKOG OBRAZOVANJA U SRBIJI I EU

Varađanin Vladimir¹

Sažetak: *Nepouzdana informacije o odlikama sistema finansiranja visokog obrazovanja i naučno-istraživačke delatnosti u Srbiji ukazuju na složenost problematike. Ovakvo stanje onemogućava kvalitetnu evaluaciju postojećih sistemskih rešenja i implementaciju novih. Ukazujući na značaj ekonomije obrazovanja, u radu su prikazani izvori finansiranja u različitim obrazovnim sistemima namenjenih za pokrivanje rashoda visokoobrazovnih ustanova. Poslednjih godina, u zemljama EU finansijska politika prema visokoobrazovnim ustanovama se menjala. U skladu sa tim promenama u radu analiziramo trendove razvoja finansiranja visokog obrazovanja, nove izvore finansiranja i percepciju visokoobrazovnih ustanova o složenosti novih izvora finansiranja. Takođe je dat pregled pojedinih karakteristika modela finansiranja i drugih specifičnosti sistema finansiranja visokog obrazovanja u Srbiji i zemljama EU.*

Ključne reči: *visoko obrazovanje / modeli finansiranja / izvori finansiranja / trendovi razvoja*

UVOD

Ljudski kapital čini važnu determinantu privrednog rasta koja se velikim delom ostvaruje kroz obrazovanje i zato u celokupnom sistemu obrazovanja, a naročito u visokom, država ima značajnu ulogu. Obrazovanjem se stiču različite ekonomske i socijalne koristi, kako za pojedinca tako i za društvo, i zato je veoma važno za svaku državu da ima

¹ Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača u Kikindi, Svetosavska 57, Kikinda
varadjaninv@yahoo.com

razvijen kvalitetan obrazovni sistem. Mere štednje koje su se sprovodile u našoj zemlji najčešće su se odražavale na smanjenje budžetskih sredstava koja se izdvajaju za obrazovanje, zaboravljajući pri tome da je obrazovanje temelj ekonomskog rasta i razvoja društva u celini. Zato se usled posledica neadekvatnih sistema finansiranja obrazovanja ne mogu očekivati rezultati u skladu sa postavljenim ciljevima visokoobrazovnih ustanova.

Većina ekonomskih analiza visokog obrazovanja u Srbiji sa razlogom se bavi udelom budžetskih sredstava za visoko obrazovanje u bruto domaćem proizvodu. To ukazuje na činjenicu da su sredstva izdvojena za finansiranje visokoobrazovanih ustanova nedovoljna, ne samo za dalji razvoj ustanova već i za nesmetano obavljanje osnovne delatnosti. Ovakav odnos države ima za posledicu da su visokoobrazovne ustanove najčešće prinuđene da deo finansijskih sredstava nadomeste na krajnje nepopularan način – kroz prenošenje dela troškova na studente, odnosno kroz povećanje troškova studiranja.

METODOLOGIJA

Predmet istraživanja jeste analiza sistema finansiranja visokog obrazovanja u Srbiji i analiza izvora finansiranja za pokrivanje rashoda visokoobrazovnih ustanova u nekim sistemima visokog obrazovanja u svetu. Podaci koji su korišćeni za potrebe istraživanja su zvanični izveštaji i publikacije Evropske univerzitetske asocijacije i Organizacije za ekonomsku saradnju i razvoj (Centar za edukativna istraživanja i inovacije).

Cilj rada jeste da se na temelju analize postojećeg sistema finansiranja visokog obrazovanja u Srbiji identifikuju njegove slabosti, te da se na osnovu kvantitativnih pokazatelja ukaže na ulogu i značaj javnog finansiranja visokog obrazovanja kao preduslov za njen nesmetan rad i razvoj.

U analizi podataka korišćene su deduktivna i komparativna metoda.

PRAVCI RAZVOJA VISOKOG OBRAZOVANJA U SRBIJI

Ono što je okarakterisalo razvoj visokog obrazovanja poslednjih decenija je kvantitativna ekspanzija praćena diferencijacijama institucionalnih struktura, programa i oblika studiranja i ograničena finansijska sredstva

(Karavidić, 2006, str. 79). Činjenica je da finansijska ograničenja štetno utiču na nacionalno funkcionisanje visokog obrazovanja, što dovodi do opadanja kvaliteta nastavnog kadra, a time i smetnju za istraživački rad. Potreba za razvojem kvaliteta visokog obrazovanja predstavljaće veliki izazov u narednim godinama, ali i obavezu prema međunarodnim konvencijama. Društvo u visokom obrazovanju mora da prepozna ključni instrument ekonomskog, socijalnog i kulturnog razvoja, kao i jačanje nacionalnog identiteta i ljudskog potencijala uz mogućnost primene znanja i tehnologija.

Univerziteti i visoko obrazovanje uopšte, pretrpeli su veliku promenu u relativno kratkom periodu. Izvršene su duboke promene u institucionalnim strukturama i formama visokog obrazovanja, metodama nastave, obuke i učenja. Osnovni razlozi ovakvih promena (Karavidić, 2006, str. 80) su uslovljeni različitim spoljnim i unutrašnjim faktorima:

1. Najznačajniji činioci spoljnih faktora:
 - porast društvenih potreba za visokim obrazovanjem i potreba da se privuče što raznovrsnija klijentela;
 - drastično smanjenje troškova za visoko obrazovanje koje dotira država primorava institucije da prave materijalno efikasnije programe i sisteme nastave;
 - stalne promene potrebe tržišta rada, kao rezultat globalizacije i regionalizacije ekonomije, zahteva od visokoobrazovnih institucija da osiguraju obuku u novim profesionalnim, tehnološkim i menadžerskim oblastima rada.

2. Najznačajniji činioci unutrašnjih faktora:
 - enorman napredak nauke rezultirao je razvojem akademskih disciplina i njihovom diverzifikacijom;
 - svest o potrebama unapređivanja multidisciplinarnih i interdisciplinarnih metoda učenja, profesionalnom osposobljavanju i istraživanju;
 - brži razvoj informaciono-komunikacionih tehnologija i porast primene u različitim sektorima i za potrebu visokog obrazovanja.

KARAKTERISTIKE MODELA FINANSIRANJA VISOKOG OBRAZOVANJA

Za potrebe obrazovanja, danas se u ekonomski razvijenim zemljama izdvajaju velika sredstva. Nestabilna ekonomska situacija u našoj

zemlji i restriktivne mere koje se sprovode ograničavaju finansijske resurse, što utiče na uspostavljanje kvalitetnog sistema visokog obrazovanja. Finansiranje visokog obrazovanja u Srbiji regulisano je mnogim relevantnim zakonskim propisima. Među tim propisima možemo izdvojiti uredbe kojima su utvrđene najvažnije smernice za definisanje visine iznosa sredstava namenjenih za finansiranje visokoobrazovne ustanove. Prema Uredbi o normativima i standardima uslova rada univerziteta i fakulteta za delatnosti koje se finansiraju iz budžeta („Službeni glasnik RS“, br. 15/2002) i Uredbi o merilima za utvrđivanje visine troškova studija na višim školama („Službeni glasnik“ RS br.10/1995; 100/2004), utvrđuju se normativi i standardi nastavnih i nenastavnih radnika, normativi i standardi troškova poslovanja i način obračuna materijalnih sredstava fakultetima, univerzitetima i visokim školama, kao i sredstva za plate i koeficijenti za obračun i isplatu plata.

Ustanove visokog obrazovanja čiji je osnivač Republika Srbija imaju karakter budžetskog finansiranja. Za svaku visokoobrazovnu ustanovu posebno se utvrđuje iznos budžetskih sredstava u skladu sa programom rada ustanove u toku jedne školske godine i raspoloživim mogućnostima predviđenog budžeta za finansiranje visokog obrazovanja. Budžetska sredstva za finansiranje visokoobrazovne ustanove su osnovni izvor finansiranja i namenjena su za pokrivanje troškova zarada zaposlenih, troškova realizacije nastave, administracije i tekućeg održavanja. Iznos sredstava za pokrivanje troškova zarada zaposlenih zavisi od ukupnog broja stalnozaposlenih nastavnika potrebnih za realizaciju nastave i utvrđene nastavne kvote. Nastavna kvota se utvrđuje na osnovu broja budžetskih studenata, ukupnog broja časova i broja nastavnih grupa. Utvrđeni iznos podleže korekcijama u odnosu na nastavnička zvanja, minuli rad i funkcijski dodatak. Iznos sredstava za pokrivanje troškova nastave i administracije utvrđuje se na osnovu broja upisanih studenata i na nastavnoj opremi neophodnoj za realizaciju nastavnog procesa. Obračunati normativ iskazuje se koeficijentom koji se množi sa bruto cenom rada, a rezultat predstavlja ukupan iznos sredstava koju obrazovna ustanova ostvaruje u toku meseca. Zahtev za sredstvima za tekuće održavanje definiše visokoobrazovna ustanova svojim finansijskim planom, ali je u praksi finansiranje ovakvih rashoda interventno prema mišljenju ministarstva. Drugi važan izvor prihoda koje visokoobrazovne ustanove ostvaruju jesu i sopstveni prihodi. To su

prihodi koji se najčešće ostvaruju kroz naplatu školarine samofinansirajućih studenata, istraživačkih projekata i saradnje sa privredom ili javnim sektorom i čine sastavni deo ukupnih prihoda visokoobrazovnih ustanova.

Ovakav pristup finansiranju ustanova visokog obrazovanja ima karakter Ulazno-izlaznog modela. Ulazni parametri podrazumevaju broj prvi put upisanih studenata, broj upisanih studenata na budžetu, broj nastavnog i nenastavnog osoblja, broj bibliotečkih jedinica, prostor i sl. Izlazni parametri predstavljaju broj osvojenih ESPB, broj diplomiranih studenata, prosečna ocena tokom studiranja, prohodnost studenata, prosečan broj godina studiranja, procenat odustajanja od studija i sl. (Jongbloed, B. & H. Vossensteyn, 2001, str.129). Sistem finansiranja visokog obrazovanja Srbije najvećim delom zasniva se na broju upisanih studenata – Ulazni model. Ulazni model je pokazao nedostatke koji se najčešće ogledaju kroz povećanje broja upisanih studenata preko realnih kapaciteta. To može da ima za posledicu smanjenje efikasnosti studiranja i pojave velikog procenta odustajanja od studiranja. Ovakvi ishodi su naveli mnoge zemlje da razmišljaju o Izlaznom modelu kojim se finansiranje ustanova visokog obrazovanja zasniva na osnovu broja diplomiranih studenata. Mogući nedostatak Izlaznog modela je u snižavanju kriterijuma kako bi se povećala uspešnost studiranja. To bi moglo da dovede do smanjenih kompetencija studenata i mogućnost zaposlenja diplomiranih studenata. U realnim tržišnim uslovima veoma brzo bi opalo interesovanje budućih studenata za ovakvu ustanovu. (Turajlić, 2007, str.22)

Politika finansiranja visokoobrazovnih ustanova je različita u gotovo svim zemljama sveta. To svakako zavisi od ekonomskih prilika, političke svesti i spremnosti da se ulaže u obrazovanje, kao i mnogih drugih faktora. Ono što pojedine modele izdvaja jesu izvori sredstava kojima se pokrivaju troškovi poslovanja obrazovne ustanove. Prema Pere E. & Minxhozi Lj. (2011, str. 4), u praksi se mogu izdvojiti nekoliko opštih modela finansiranja visokog obrazovanja sa svojim specifičnostima:

Evropski – kontinentalni model

- Univerziteti su javne institucije koje se finansiraju najvećim delom iz budžeta;
- Senat univerziteta ima veliki uticaj na rukovođenje u ustanovama visokog obrazovanja;

- Sopstveni prihodi se ne koriste za finansiranje nastavnog procesa;
- Uglavnom se primenjuje u zemljama u kojima dominira socijalna politika;
- Školarine univerzitetskog obrazovanja su niske;
- Izuzetno visok procenat učešća javnog finansiranja u ukupnim prihodima i primanjima.

Američki model

- Institucije visokog obrazovanja su uglavnom u privatnom vlasništvu;
- Finansiranje se obezbeđuje najvećim delom putem školarina i donacija, dok se manji deo sredstava dobija se iz federalnog budžeta ili lokalne samouprave;
- Ustanovama rukovodi predsednik i upravni odbor;
- Uska povezanost između istraživačkog i nastavnog procesa;
- Organizacija ovakvog modela i visokoškolskih institucija je jedna od najuspešnijih u svetu. Prema *World University Rankings*², na listi najbolje plasiranih univerziteta upravo se nalaze univerziteta iz Amerike.

Britanski model (UK, Irska, Španija)

- Posebna vrsta privatnih visokoobrazovnih institucija;
- Imaju odlike javne institucije podržane od države, ali ih ne finansira u potpunosti;
- Finansiranje osigurava *British Exchequer*³;
- Školarina je viša u odnosu na univerzitete u Evropi;
- Najbolje akademsko osoblje radi u britanskim institucijama;
- Procenat učešća javnog finansiranja u ukupnim prihodima i primanjima je oko 35%.

Japanski model

- Vodeći model privatizacije visokog obrazovanja;
- Porodice imaju ključnu ulogu u finansiranju visokog obrazovanja;
- Privatni izvori sredstava za pokrivanje troškova čini oko 70%, od čega oko 50 % obezbeđuju porodice studenata;
- Država je uspostavila stroge procedure licenciranja visokoškolskih ustanova koje osiguravaju da tržište funkcioniše samo u korist onih koji ispunjavaju propisane kriterijume.

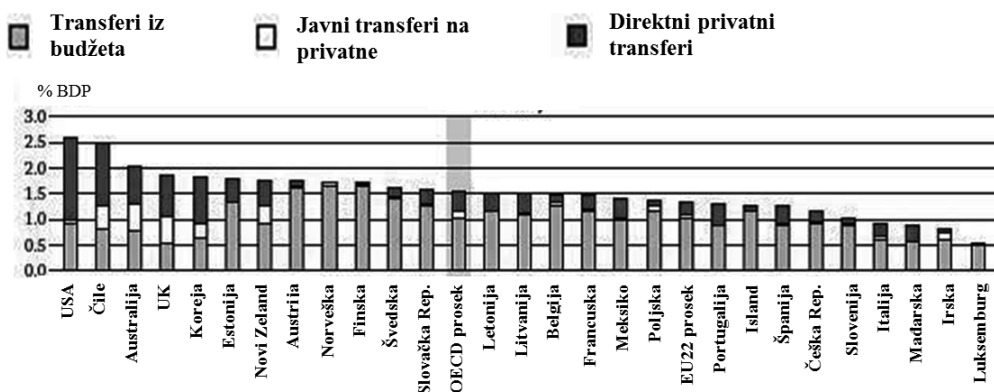
2 Rang lista najboljih univerziteta u svetu - US News Global Universities Rankings for 2019.

3 Odeljenje Vlade Ujedinjenog kraljevstva koja obezbeđuje finansijsku sugurnost i time daje britanskim univerzitetima više autonomije za razliku od univerziteta u Evropi.

Budžetska izdvajanja za visoko obrazovanje

Prema izveštaju Evropske komisije *Delivering on the Modernisation Agenda for Universities: Education, Research and Innovation*, data je preporuka da učešće budžetskih izdvajanje treba da bude na nivou od 2% BDP-a. Prema istraživačkoj politici zemalja EU, u istraživačkim projektima težnja je da se dostigne nivo od 3% BDP-a i to na način da se oko 1% izdvaja iz budžeta kao javna sredstva, dok bi se ostatak ostvario iz istraživačkih projekata odnosno privatnih investicija (Branković, 2012, str. 45). Sredstva dobijena za istraživačke projekte su namenjena isključivo za istraživanje i razvoj univerziteta, opremanje laboratorija i finansiranje mladih istraživača i doktoranata. Kod nas su iskustva u suprotnosti navedenom jer nema onih koji bi ozbiljnije finansirali u istraživačke projekte ili se ono malo dobijenih sredstava utroši na honorare nastavnika i saradnika na projektu.

Grafikon 1. Budžetska izdvajanja za ustanove visokog obrazovanja izražena kroz procenat BDP-a za 2015. godinu prema izvoru sredstava

Izvor: OECD iLibrary, Education at a Glance (2018)

Budžetska izdvajanja za ustanove visokog obrazovanja u Srbiji (Tabela 1) oscilirala su u proteklom periodu. Prosek budžetskih izdvajanja za prikazani period bio je na nivou od 0,89% BDP-a. Za razliku od Srbije, zemlje kao što su Norveška i Austrija su u samom vrhu po visini izdvajanja iz budžeta za visoko obrazovanje i u proseku iznosi 1,5% BDP-a (Grafikon 1). Zemlje poput USA i Čilea imaju najveće učešće visokog obrazovanje u BDP-u, ali razlog tome jeste što je više od 1% BDP-a sadržan u direktnim privatnim davanjima.

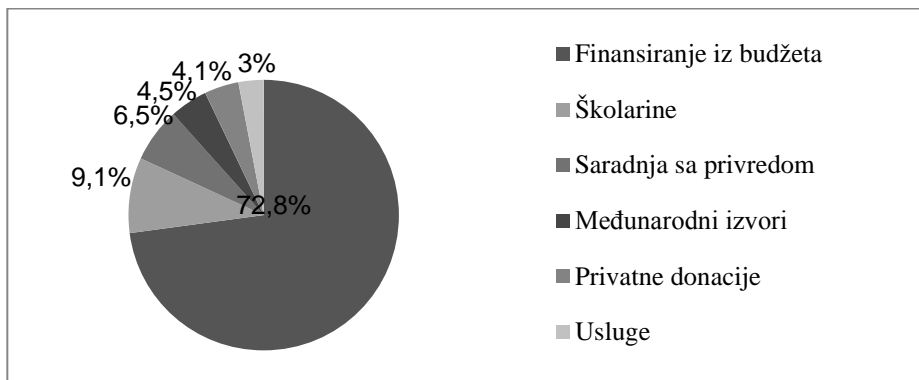
Tabela 1. Budžetska izdvajanja za visoko obrazovanje u BDP-u Srbije

Godina	Učešće budžetskih izdvajanja za visoko obrazovanje u BDP-u Srbije (uključujući studentski standard)
2008	0,97%
2009	0,96%
2010	0,94%
2011	0,92%
2012	0,95%
2013	0,89%
2014	0,86%

Izvor: Sindikat visokog obrazovanja Srbije

IZVORI FINANSIRANJA ZA POKRIVANJE RASHODA VISOKOG OBRAZOVANJA

Budžetska sredstva za finansiranje ustanova visokog obrazovanja imaju najveći udeo u njihovim ukupnim prihodima. Međutim, budžetska sredstva koja se izdvajaju visokoobrazovnim ustanovama nisu dovoljna za njihovo nesmetano funkcionisanje, te se one finansiraju i iz drugih izvora.

Grafikon 2. Izvori finansiranja visokog obrazovanja u EU

Izvor: European University Association, Publications (2011)

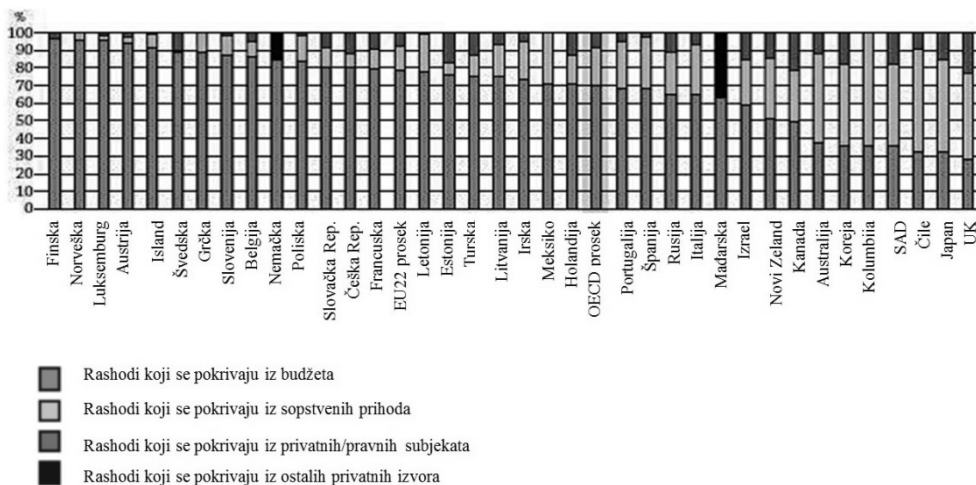
Prema izveštajima *European University Association*⁴ (Grafikon 2), u prethodnoj deceniji prosek sredstava iz javnih prihoda se kretao na

⁴ Prikupljeni podaci su zasnovani na on-line upitnicima koje su ustanove popunjavale 2011. godine.

nivou od 72,8% u ukupnim prihodima koje ostvaruju ustanove visokog obrazovanja. Najčešći izvori finansiranja regulisani zakonskim okvirima, uključuju sredstva studenata koji sami snose troškove studiranja (9,1%), sredstva iz donacija (4,1%), saradnje sa privredom (6,5%), sredstva iz domaćih i stranih projekata i različite savetodavne i naučnoistraživačke usluge (4,5%) i pružanje različitih vrsta usluga ustanova (3%). Očigledno da je direktno javno finansiranje i dalje najvažniji izvor finansiranja za većinu evropskih univerziteta jer čine više od dve trećine prosečne strukture ukupnog prihoda.

U privredno razvijenim zemljama često se finansiranje visokog obrazovanja obezbeđuje kombinacijom učešća države i sredstava iz privatnih izvora. Zemlje poput SAD-a ili Južne Koreje finansiranje visokog obrazovanja su dovele na takav nivo da se unapred utvrđuje iznos iz privatnih izvora kao sastavni deo sredstava iz budžet. U SAD se izdvaja oko 3% sredstava za finansiranje visokog obrazovanja od čega dve trećine participiraju sredstva iz privatnih izvora. U Južnoj Koreji izdvajanja iz budžeta za visoko obrazovanje su preko 2% BDP-a, dok su sredstva iz privatnih izvora više od tri puta veća od budžetskih sredstava (Vukasović, Babin, Ivošević, Lažetić i Miklavič, 2009, str. 39)

Grafikon 3. Izvori finansiranja za pokrivanje rashoda visokog obrazovanja u 2015. godini

Izvor: OECD iLibrary, Education at a Glance 2018

Struktura izvora finansiranja za pokrivanje rashoda na ustanovama visokog obrazovanja u 2015. godini prikazana je u Grafikonu 3. Učešće u ukupnim rashodima od strane svih privatnih izvora (uključujući subvencionisana privatna plaćanja kao što su krediti za školarinu) za visokoobrazovne institucije manji je od 10% u Austriji, Finskoj, Islandu, Luksemburgu i Norveškoj (gde su školarine koje naplaćuju ustanove niske ili zanemarljive). Nasuprot ovim zemljama, u Čileu, Japanu, Velikoj Britaniji i SAD privatni izvori finansiranja u ukupnim izdacima učestvuju u proseku 70%. Udeo privatnog finansiranja se najvećim delom odnosi na školarine koje naplaćuju institucije. U zemljama OECD-a za pokrivanje rashoda u proseku se izdvaja oko 70% iz javnih prihoda. Ekstremni slučaj su Finska, Norveška, Luksemburgu i Švedska, gde se preko 90% rashoda u kontinuitetu pokriva iz javnih prihoda.

Uticao svetske ekonomske krize ostavio je trag i na obrazovne institucije. Prema izveštaju European University Association, *Public Funding Observatory* (2012), u najvećem delu evropskih zemalja, iznos sredstava koja se izdvajaju za visoko obrazovanje u periodu od 2008. do 2012. godine smanjio se za više od 10%. U takvim okolnostima visokoškolske ustanove bile su usmerene i prema drugim izvorima finansiranja poput EU fondova ili jačanju saradnje sa privrednim sektorom u cilju obezbeđenja sredstava.

Inflacija je takođe važan faktor u definisanju finansiranja javnog sektora. Od dvadeset šest zemalja, koje su dostavile podatke o finansiranju za 2015. godinu (Tabela 2), javno finansiranje ostalo je stabilno u četiri zemlje (Austriji, Norveškoj, Švedskoj i Velikoj Britaniji). U sedam zemalja, prvenstveno u južnoj i jugoistočnoj Evropi, smanjen je njihov obim finansiranja. U petnaest zemalja se povećao obim finansiranja sa najuočljivijim porastom u Mađarskoj, Islandu i Luksemburgu. Podaci o finansiranju za 2017. godinu dostupni su samo za dvadeset jedan od trideset četiri sistema visokog obrazovanja. Među dostupnim sistemima petnaest zemalja povećalo je javno finansiranje za više od 1% u 2017. godini. Najveće nominalno povećanje ostvareno je u Mađarskoj 29,6% i na Islandu 11,1%. U četiri sistema, promene u finansiranju su ostale u rasponu od -1% do 1% što se smatra stabilnim.

Tabela 2. *Evaluacija javnog finansiranja u nominalnoj vrednosti*

Promene u javnom finansiranju	Obrazovni sistemi/države	
	Za 2015. godinu	Za 2017. godinu
Povećanje više od 10%	Mađarska, Island, Luksemburg	Mađarska, Island
Povećanje 5-10%	Belgija (Fr.), Litvanija, Poljska, Portugalija, Turska	Belgija (Fl.), Češka, Španija, Norveška, Slovačka, Turska
Povećanje 1-5%	Nemačka, Danska, Holandija, Portugalija, Slovenija, Slovačka, Švedska, Norveška	Belgija (Fr.), Hrvatska, Irska, Holandija, Poljska, Portugalija, Švedska
Stabilno finansiranje od -1% do +1%	Austrija, Belgija (Fl.), Francuska, Velika Britanija	Austrija, Kipar, Litvanija, UK (Škotska)
Smanjenje 1-5%	Hrvatska, Češka, Italija	UK (Engleska)
Smanjenje 5-10%	Irska	-
Smanjenje više od 10%	Grčka, Srbija	UK (Vels)
Bez podataka	-	Švajcarska, Nemačka, Danska, Estonija, Finska, Francuska, Grčka, Italija, Luksemburg, Litvanija, Slovenija, Srbija, UK-Severna Irska

Izvor: European University Association, Public Funding Observatory 2016. & 2018.

TRENDVI RAZVOJA FINANSIRANJA VISOKOG OBRAZOVANJA

Prilikom kreiranja efikasnog sistema finansiranja neophodno je da država uspostavi ravnotežu između autonomije visokoobrazovnih ustanova i nadzora nad njenim radom. To znači da se isključuje mogućnost neprekidnog mešanja u rad visokoškolskih ustanova onoga ko je finansira, ali da zadržava pravo da zahteva da se poslovanje vodi na transparentan način uz podnošenje periodičnih izveštaja (Turajlić, 2007, str. 22).

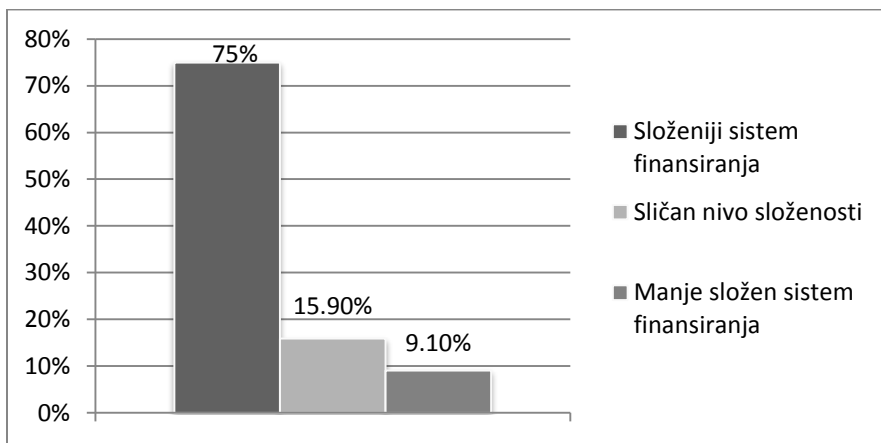
Tabela 3. *Izvori finansiranja EU počev od 2014. godine*

Nova linija finansiranja	Linije finansiranja na koje se nova linija nastavlja
Kohezijski fond Predlog budžeta: 336 miliona evra	<ul style="list-style-type: none"> • Evropski fond za regionalni razvoj • Evropski socijalni fond • Kohezijski fond • Evropski poljoprivredni fond za ruralni razvoj • Evropski fond za pomorstvo i ribarstvo
Horizont 2020 Predlog budžeta: 8.336 miliona evra	<ul style="list-style-type: none"> • Produžetak 7. okvirnog programa – uključuje zajedničke tehnološke inicijative • Evropski istraživački savet • Evropski institut za tehnologiju
Erasmus + Predlog budžeta: 19.336 miliona evra	<ul style="list-style-type: none"> • Produžetak programa za celoživotno učenje – uključuje Erasmus Mundus • Tempus • Alfa • Edulink • Saradnja sa industrijalizovanim zemljama • Mladi u akciji i finansiranje sportova

Izvor: *Upisna politika i sistem finansiranja visokog obrazovanja u BiH*, Gea Centar za istraživanje i studije

Prema podacima Evropske komisije, obezbeđena je nova generacija EU fondova za finansiranje naučno-istraživačkog rada, nastavnog procesa i inovacija u obrazovanju (Tabela 3). Trend omasovljavanja visokog obrazovanja i povećanje broja studenata podrazumeva da će visokoobrazovne ustanove biti primorane da obezbede nove izvore finansiranja jer sredstva iz javnih fondova neće biti dovoljna. Prema istraživanjima, na visokoškolskim ustanovama postoji više od 100 različitih izvora finansiranja što dodatno komplikuje planiranje i upravljanje finansijama (Branković, 2012, str. 61). Očekivanja su takva da će se finansiranje iz evropskih fondova u narednom periodu povećati za 75%. Novi izvori finansiranja za nas predstavljaju nepoznanicu i upravljanje njima će se značajno razlikovati u odnosu na sadašnje. Složenost ovih sredstava će se najpre ogledati u procedurama i kriterijumima za apliciranje, sprovođenje i kontrolu izvršenog budžeta, što će biti drugačije od dosadašnje prakse. Kakvi su stavovi visokoobrazovnih ustanova o složenosti EU finansijskog rukovođenja prikazano je u Grafikonu 4.

Grafikon 4. *Stavovi visokoobrazovnih ustanova o EU finansijskog rukovođenja u visokom obrazovanja u odnosu na nacionalne sisteme*

Izvor: *Upisna politika i sistem finansiranja visokog obrazovanja u BiH*, Gea Centar za istraživanje i studije

ZAKLJUČAK

Dosadašnja praksa finansiranja visokoškolskih ustanova u Srbiji pokazala je da zavisi od političke volje i ekonomske stabilnosti. Onoga trenutka kada shvatimo ulogu visokog obrazovanja u razvoju društvene zajednice, a time i stvaranje uslova za ekonomski razvoj i rast, menjaće se i politika finansiranja visokog obrazovanja. Jedna od ključnih prepreka za dalji razvoj visokoobrazovnih ustanova jesu nedovoljna budžetska sredstva koja se izdvajaju za visoko obrazovanje. Kod većine zapadnih zemalja EU učešće javnog finansiranja za pokrivanje troškova studiranja i nesmetanog rada ustanova značajno je iznad nivoa budžetskih izdvajanja u Srbiji. Ono što je karakteristično za zemlje koja imaju budžetska izdvajanja za visoko obrazovanje iznad proseka u EU, jeste da su dobro pozicionirana na listama najboljih visokoobrazovnih ustanova.

Osnovni trend u zemljama zapadne Evrope kreće ka integralnom ugovornom finansiranju visokog obrazovanja. Dostupne su i nove linije finansiranja od kojih je većina za nas još uvek nepoznanica. Za razliku od zapadnoevropskih zemalja, u Srbiji se reforma sistema finansiranja ne kreću istom smeru. Najčešći mehanizmi kojima se služimo su zasnovani na formulama za finansiranje čiji su osnovni elementi ulazni i izlazni parametri. U Srbiji je finansiranje ustanova visokog obrazovanja

zasnovano uglavnom na ulaznim parametrima. Uticaj korišćenja ovih parametara sa aspekta ocene rada visokoškolskih ustanova mora biti detaljno analiziran. Tu se pre svega misli na kvalitativne i kvantitativne pokazatelja ocene rada ustanova jer će se u zavisnosti od izbora parametara ono indirektno reflektovati na samu ulogu visokog obrazovanja, što će naravno otežati njihov izbor. Ako ukupna budžetska sredstva koja dodeljujemo ustanovama prema važećim propisima zasnivamo samo na ulaznim parametrima (npr. broj studenata koji se upisuju prvi put), tada će ustanove težiti da upišu što veći broj studenata. Eventualne posledice ovakvog pristupa mogu biti snižavanje kriterijuma za upis. Takav pristup eliminiše mogućnost pozitivne selekcije studenata, smanjen kvalitet nastave zbog nemogućnosti realizovanja aktivne nastave usled povećanog broja studenata, povećana stopa odustajanja od studija, povećanje prosečnog broja godina studiranja, prostorna ograničenja i sl. Nasuprot njima, izlazni parametri finansiranja ustanova visokog obrazovanja posmatrani brojem diplomiranih studenata, prosečnom ocenom, brojem godina studiranja i sl. mogu ozbiljno narušiti ishode i ciljeve obrazovnog procesa.

Iz svega navedenog možemo zaključiti da postoji realna potreba za uspostavljanjem novog primenljivog modela finansiranja visokog obrazovanja koji treba da bude zasnovan na adekvatnoj kombinaciji ulaznih i izlaznih parametara i koji će omogućiti uvid u racionalnost trošenja sredstava za obrazovanje, što ujedno čini osnovu za povećanje uspešnosti obrazovnog sistema.

LITERATURA

1. Branković, N. (2012). *Upisna politika i sistem finansiranja visokog obrazovanja u BiH*, Banja Luka, Gea Centar za istraživanje i studije, Preuzeto sa: <https://www.gea.ba/upisna-politika-i-sistem-finansiranja-visokog-obrazovanja-u-bih/>
2. *Delivering on the Modernisation Agenda for Universities: Education, Research and Innovation*, COM (2006), 208 final, Brussel, (2015, Januar 17), Preuzeto sa: <http://www.tempus.ac.rs/uploads/documents/EC%20modernization%20agenda%20for%20universities%202006.pdf>
3. Jongbloed, B. and Vossensteyn, H. (2001). *Keeping up Performances: an international survey of performance-based funding in higher education*,

- (127-145), *Journal of Higher Education Policy and Management*, Preuzeto sa:
https://www.researchgate.net/publication/249001981_Keeping_Up_Performances_An_International_Survey_of_Performance-Based_Funding_In_Higher_Education
4. Karavidić, S. (2006). *Menadžment obrazovanja*. Beograd: Institut za pedagogiju i andragogiju, Filozofski fakultet u Beogradu.
 5. OECD iLibrary, *What proportion of national wealth is spent on educational institutions?* Education at a Glance 2018, Indicator C2, Preuzeto sa:
https://www.oecd-ilibrary.org/education/education-at-a-glance-2018_eag-2018-en
 6. OECD iLibrary, *How much public and private investment on educational institutions is there?* Education at a Glance 2018, Indicator C3, Preuzeto sa:
https://www.oecd-ilibrary.org/education/education-at-a-glance-2018_eag-2018-en
 7. Pere E., Minxhozi Lj. (2011). *Financing Albanian higher education: growth between the public and private sectors*, Economic Faculty, European University of Tirana, Albania, Publisher: European Journal of Higher Education, Routledge, Preuzeto sa:
https://www.researchgate.net/publication/233124149_Financing_Albanian_higher_education_growth_between_the_public_and_private_sectors
 8. Sindikat visokog obrazovanja Srbije (2019, April 02), Preuzeto sa:
<http://www.svos.org.rs/pdfs/finansiranje-vo-i-evropski-put-srbije-cyr.pdf>
 9. The European University Association (2011). *Sustainable Universities II: European universities diversifying income streams*, by Thomas Estermann & Enora Bennetot Pruvot, Preuzeto sa:
<https://eua.eu/resources/publications/405:financially-sustainable-universities-ii-european-universities-diversifying-income-streams.html>
 10. The European University Association (30, mart 2019), *EUA's Public Funding Observatory 2012*, Preuzeto sa
<https://eua.eu/resources/publications/713:eua%E2%80%99s-public-funding-observatory-2012.html>
 11. The European University Association (05, april 2019), *EUA's Public Funding Observatory 2016*, Preuzeto sa:
<https://eua.eu/component/publications/publications/79-report/717-eua-public-funding-observatory-2016.html>
 12. The European University Association (05, april 2019), *EUA's Public Funding Observatory 2017*, Preuzeto sa:

- <https://eua.eu/resources/publications/718:eua-public-funding-observatory-2017.html>
13. Turajlić, S. (2007). XIII skup Trendovi razvoja: Akreditacija bolonjskih studija. *Savremene tendencije u finansiranju visokog obrazovanja* (22-26)
 14. Uredba o normativima i standardima uslova rada univerziteta i fakulteta za delatnosti koje se finansiraju iz budžeta „Službeni glasnik RS“, br. 15/2002,
 15. Uredba o merilima za utvrđivanje visine troškova studija na višim školama čiji je osnivač Republika, „Službeni glasnik“ RS br.10/1995; 100/2004
 16. Vukasović, M., Babin, M., Ivošević, V., Lažetić, P., Miklavič, K. (2009). *Finansiranje visokog obrazovanja u jugoistočnoj Evropi: Albanija, Crna Gora, Hrvatska, Slovenija, Srbija*, Beograd, Centar za obrazovne politike
 17. World University Rankings, (01, april 2019), Preuzeto sa: <http://www.university-list.net/rank.htm>

ANALYSIS OF THE HIGHER EDUCATION FUNDING SYSTEM IN SERBIA AND THE EU

Varađanin Vladimir

Abstract: *Lack of reliable information about the characteristics of higher education and scientific research funding system in Serbia suggests the complexity of this issue. Such a situation makes it impossible to conduct a sound evaluation of the existing system solutions and to implement new ones. The article emphasizes the significance of education economics and offers an overview of sources of financing in different education systems for covering expenditures of higher education institutions. In EU countries, higher education finance policies have changed in the recent years. Having those changes in mind, the authors of the article analyse the modern trends in higher education funding, new sources of finance and higher education institutions' perception of the complexity of new sources of finance. The authors also provide an overview of certain characteristics of financing models and other specificities of higher education funding systems in Serbia and EU countries.*

Key words: *higher education / financing models / sources of finance / development trends*